MƏSMƏ HƏSƏNOVA
Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti
Email : mesume.hasanova@gmail.com

ƏDƏBİYYAT DƏRSLƏRİNDƏ FƏNDAXİLİ İNTEQRASİYANIN MÜXTƏLİF İSTİQAMƏTLƏRDƏ REALLAŞDIRILMASI

Açar sözlər : ədəbiyyat, inteqrasiya, fəndaxili, interaktiv, tədris
Key words : literature, integrated, intuitive, interactive**,** training
Ключевые слова: литература, интеграция, интуитивно понятный, интерактивный, обучение

Dünyanın təhsil məkanında daha geniş istifadə edilən təhsildə inteqrasiya anlayışı ilkin olaraq onun semantikasını düşünməyi tələb edir. Müəllimlərin təbii olaraq öyrənmək istədikləri bu anlayış qloballaşmanın meydana qoyduğu mühüm tələblərdən biri olmaqla müasir təhsil prosesinin özünəməxsus keyfiyyət göstəricilərindən biri kimi diqqəti cəlb edir.Daha çox fəlsəfi yöndə başa düşülən inteqrasiya sözü həyatın bütün sahələrinə aid olmaqla sintetik xarakter daşıyır və bütövləşmə istiqamətində yeni yaranışın əsasında durur. Xüsusən cəmiyyət hadisəsi kimi inteqrasiya onun inkişaf istiqamətində dəyişikliklərini tənzimləməklə müasirliyi təmin edir. Müasir zamanda inteqrasiya qlobal dünyanın təhsil aləmində aparıcı yer tutur. Ona görə də informasiyaların genişləndiyi bir dövrdə cəmiyyətin sürətlə və dəyişkən dinamikasını izləmək və ona müvaze olaraq inkişaf etmək üçün birləşmələr, bloklar yaratmaqla ümumiləşdirmələr aparmaq ən səmərəli strategiyalardan biri kimi qəbul edilir. Başqa sözlə, inteqrasiyaya müasir təhsilin sadə epitetlərindən biri kimi, şou xarakterli anlayış kimi yanaşmaq olmaz.

Bütün dünyada olduğu kimi Azərbaycan təhsil sistemində də tədris müasir standartlara uyğun olaraq həyata keçirilir və həm dövlətin, həm də təhsilalanların mənafeyinə xidmət edir. XX əsrin sonlarından başlayaraq, xüsusilə, ölkəmiz müstəqillik əldə etdikdən sonra bir çox sahələrdə olduğu kimi təhsildə də önəmli islahatlar aparılmışdır. Bu islahatlardan ən birincisi artıq dünya təhsil sistemində özünə yer tutmuş tədris proqramı olan "Kurikulum islahatını" Azərbaycan təhsil sisteminə də uyğunlaşdırmaq olmuşdur. Kurikulum islahatının əsası şəxsiyyətyönümlülük, şagirdyönümlülük, nəticəyönümlülük, interaktivlik və bu kimi bir neçə prinsip üzərində qurulmuşdur. Bizim haqqında danışacağımız inteqrasiya anlayışı da bu prinsiplərdən biridir.

Ümumiyyətlə, hər hansı anlayış haqqında danışmazdan öncə onun semantik mənası haqqında məlumat vermək daha məqsədəuyğundur. İnteqrasiya latın sözü olan "integer" sözündən götürülmüş, "bütöv", " bütövləşmə", hissələrin tam halda birləşməsi" deməkdir . Müasir dövrdə inteqrasiya ilə əlaqədar ikili münasibət formalaşmışdır. Birinci yanaşmaya görə inteqrasiya sadəcə fənlər arasında həyata keçirilməli və ümumpedaqoji mahiyyət kəsb etməlidir. Yəni sadəcə tədrislə əlaqəli olmalıdır. Yəni sadəcə fənləri bir- biri ilə əlaqələndirməlidir. İkinci yanaşmaya görə inteqrasiyadan həm də şagird tərbiyəsinin formalaşdırılması üçün də istifadə etmək lazımdır. Yəni fənni həyatın hər hansı sahəsi ilə əlaqələndirmək daha məqsədəuyğundur. Müasir təlimdə inteqrasiya anlayışı XX əsrdə işlədilən inteqrasiya anlayışı ilə müəyyən məqamlarda üst - üstə düşsə də hal - hazırda bu proses daha dəqiq, daha sistemli şəkildə həyata keçirilir. Belə ki, kurikulumun nəticəyönümlülük prinsipinə əsasən dövlət tərəfindən ədəbiyyat tədrisinə qoyulan standartlar vardır və inteqrasiya həyata keçirilərkən bu standartlar əsas götürülür.

Ədəbiyyat tədrisində inteqrasiyanın əsasən iki forması qeyd olunur. Fəndaxili və fənlərarası. Bəzi metodik ədəbiyyatlarda fənlərüstü inteqrasiya termini də işlədilir ki, bu termin yuxarıda qeyd etdiyimiz ikinci yanaşma nəticəsində meydana çıxmışdır.

Bizim haqqında danışacağımız fəndaxili inteqrasiya ədəbiyyat fənni daxilində müxtəlif siniflərdə, yaxud da siniflər üzrə müxtəlif mövzular arasında əlaqə yaratmaqla həyata keçirilir. Ədəbi əsərlərin tədrisi zamanı fəndaxili inteqrasiyadan istifadə etmək şagirdlərin əsərin ideyasını daha yaxşı mənimsəməsinə yaxından kömək edir.

İnteqrasiyanın hal hazırda məktəblərdə həyata keçirilməsi haqqında bəzi suallar ortaya çıxa bilər: Bu suallar aşağıdakılardır:

"Fəndaxili inteqrasiya məktəblərdə yetəri qədər həyata keçirilirmi?"

"Müəllimlər fəndaxili inteqrasiyadan bir didaktik metod kimi düzgün istifadə edə bilirlərmi?" Müasir dövrdə məktəb təcrübəsinə nəzər saldıqda görürük inteqrasiyadan bir didaktik metod kimi geniş və sistemli istifadə olunduğunu görə bilərik.

Fəndaxili inteqrasiya əsasən bir neçə istiqamətdə aparılır.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Əvvəlcə bədii əsərlərin mövzu, ideya baxımından əlaqələndirilməsinə nəzər salaq. Ədəbi əsərlər mövzu və ideya baxımından bir-biri ilə

!
!N! ! ! ! A! ! j A
#
'
N ! ! & B A
m ' ! ! ! ! !
B ! ! ! !B! !N!
A ! A! ! !
!
j ! '
@ A ! N !

R" A m [K [
B
' B & %
[M & ‹[
[# ! ! ! ! ! ! ! ! ! ‹[
' A
A B & ! !
mRRR B [X N [A ! !
B & % [X N !
‹[[M ! ! !‹[!
A ! ! j A ! !
! !
n ! U
A ! !N! ! & [K [
! $ & C & ! A ! N
' ! [X N [A ! ! ! N
B ' ! ! &
&
' ! !
@ A ! B ' &
? A! ! $
B A
? &
! B ! # R"
K U P` Q B j
! ? ! !
? ! !
! mRRR
B j U P Q A ! !

İnteqrasiya həyata keçirilərkən hekayə janrının xüsusiyyətləri şagirdlərə xatırladılır. Beləliklə, şagirdlərdə hekayə janrı haqqında daha dolğun fikir formalaşmış olur.

İnteqrasiya zamanı üçüncü istiqamət sənətkarların həyat və yaradıcılığının əlaqələndirilməsidir. Bu zaman eyni dövrdə yaşamış, yaxud da müxtəlif dövrlərdə yaşasalar da həyat və fəaliyyətləri oxşarlıq təşkil edən sənətkarlar xatırlana bilər. Məsələn, Mikayıl Müşfiq, Əhməd Cavad, Hüseyn Cavid kimi sənətkarların bir neçə əsəri məktəb dərsliklərində müxtəlif siniflərdə tədris olunur. Bildiyimiz kimi bu sənətkarlar repressiya qurbanı olmuş ziyalılarımızdan sadəcə bir neçəsidir. Tədris prosesində bu sənətkarların həyatı və yaradıcılığı, repressiyaya uğrama səbəbləri şagirdlərlə müzakirə edilərək həm fəndaxili inteqrasiya yaratmaq olar, həm də tarixdən öyrənilən biliklər yada salınaraq fənlərarası inteqrasiya yaratmaq olar.

Yuxarıda qeyd etdiyimiz istiqamətlərdən başqa ədəbiyyat tədrisi zamanı ədəbiyyat nəzəriyyəsi biliklərinin dərinləşdirilməsi, şagirdlərin şifahi və yazılı nitqinin zənginləşdirilməsi prosesində fəndaxili inteqrasiyanın köməyindən istifadə etmək olar. Məsələn, elə V sinifdən şagirdlərə ədəbiyyat nəzəriyyəsi bilikləri aşılanmağa başlayır. Yuxarı siniflərə qalxdıqca bu biliklər genişləndirilir. Şifahi xalq ədəbiyyatı materiallarından tutmuş yazılı ədəbiyyat nümunələri, nağıl və dastanlarin tədrisi zamanı ədəbi növ janrlara müraciət olunur. Biz bilirik ki, şifahi xalq ədəbiyyatı üç növdə yaranıb yayılmışdır. Bu növlərin hər birinin müxtəlif janrları vardır. Yazılı ədəbiyyat nümunələri tədris olunarkən şifahi ədəbiyyatın tədrisi zamanı qazanılan biliklər də təkrarlanır. Və buradan aydın olur ki fəndaxili inteqrasiyanı şifahi ədəbiyyatla yazılı ədəbiyyat arasında da həyata keçirmək mümkündür. Və bu inteqrasiya biliklərin mənimsənilməsində olduqca effektiv nəticələr göstərə bilər.

Məlum olduğu kimi, "Azərbaycan dili" və "Ədəbiyyat" fənlərinin təlimi sahəsində ölkəmizdə böyük ənənə yaranmış və geniş təcrübə toplanmışdır. Son dövrlərdə bu fənlər üzrə yeni təhsil proqramları (kurikulumları) hazırlanarkən bu baxımdan həm Azərbaycanda, həm də dünyanın inkişaf etmiş ölkələrində mövcud vəziyyət öyrənilərək təhlil olunmuş, yeni fənn standartlarının yaradılmasında onlara istinad edilmişdir.Azərbaycan dilinin müxtəlif üslublu mətnlər üzərində öyrədilməsi texnologiyası praktik əhəmiyyəti olan təcrübə kimi genişləndirilmiş, onun icbari təhsil səviyyəsində ədəbiyyatla birləşdirilərək inteqrasiya olunması imkanları reallaşdırılmışdır. Əslində bu reallıq hər iki fənnin məqsəd və vəzifələrinə uyğun olaraq hazırlanmış sinif standartlarındakı oxşarlıqdan irəli gəlmişdir. Eyni zamanda hər iki fənnin nitq mədəniyyəti formalaşdırmaq istiqamətində müəyyənləşdirilmiş vəzifələrinin məntiqi davamı kimi meydana çıxmışdır. Ona görə də bu fənlərin icbari təhsil səviyyələrində bir

! & B

i

mCN k ' A
! ! GFW_
H U j M m k # C j R"
B ! HbG_
T U j M m k # C j R"
B ! HbG_
^ j M U # C m k # M
j mRRR B ! HbGI
V j M U # C m k j mRRR
B ! HbGI
_ U g j ! ! ! HbGV

!-

X
X
"

M & & &
& & ? & [[[[
[& ' [& & ' ' & C
' & ' &
& C (& ' &
A' ™ &
(d A &
'
S & &
& ' & ' & …
X (
' & ' ' & '
R '
$ & ' & ' R &
(R & ' '
& (&
o & & &

М. Гасанова

Реализация внутрипредметной интеграции в разных направлениях на уроках литературы

Резюме

Поскольку интегративное образование связано со всеми структурными элементами, в последнее время оно стало предметом «интегративного обучения», «интегративного урока», «интегрированной дисциплины» и так далее. концепции также обрабатываются. В то же время интеграционное обучение рассматривается как одна из специальных педагогических технологий. Как результат можем отметить то . Что в мышлениях ученика литература-образное изложение жизни. Преподователь должен уметь еще больше раскрыть границы мышления ученика,увеличить его мировозерение,максимально расширять эти образы независимо от формы преподавания и от тогов какой форме предваряется в жизнь эти интеграции. При переходе от школы памяти в школу мышления в мозгу каждого ученика должна обеспечиватся и подготовит его к жизни целостность и полнота изученного сообщения. Это требование должно обеспечиваться всегда как главный принцип обучения. Также отметим, что в будущем могут быть разные приоритеты для междисциплинарной и междисциплинарной интеграции. В этом направлении проводится все больше и больше работы. Правительством и школами проводится большая работа, чтобы сделать интеграцию более систематической и запланированной. Эффективность работы Буша - это победа нашего образования и нашего будущего.

Rəyçi: Vaqif Əliyev
Filologiya elmlər doktoru, professor